ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OFTHE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ: ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

международной научно-практической конференции

«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО: СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,

посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS

of the international scientific-practical conference

«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE: THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»

dedicated to the 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

II бөлім • часть II • part II

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)
КБЖ 63.3(5Каз)
Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:
Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор
Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор
Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі
Пауло Ботта – профессор, Аргентина
Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей
Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия
Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы
Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі
Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі
Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор
Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент
Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент
Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.
Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.
The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, ІІ б. 435 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть ІІ. 435 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part II. 435 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author›s version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)
КБЖ 63.3(5Каз)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 1. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТІ / ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАШИХ ДНЕЙ

Абдрахманова Г.С., Каратаев О.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА 3

Абдрахманова К.К. ТОРГОВЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1950-1970-е ГОДЫ 6

Абуев К.К. СИБИРСКОЕ ХАНСТВО В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ОТНОШЕНИЙ (историография проблемы) 9

Азмұханова А.М. ЖӘДИДТІК ОҚУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ. 14

Азнина К.А. ҚОЙЛЫБАЙ БАҚСЫНЫҢ КҮЙ ӨНЕРІ МҰРАСЫ 19

Алибек С.Н., Косанбаев С.К. ОПИСАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО УКЛАДА ЖИЗНИ И БЫТА КОЧЕВЫХ КАЗАХОВ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ (НА ПРИМЕРЕ Н.ЗЕЛАНДА, Н.КАЛМАКОВА, Г.И.СПАССКОГО И Б.ЮЗЕФОВИЧА) 21

Алпысбес М.А. ШЕРУШІ БАЙТАЙЛАҚ БАТЫР ТУРАЛЫ ТАРИХИ-ШЕЖІРЕЛІК ДЕРЕКТЕРДІҢ ТАҒЫЛЫМЫ 24

Альжанова Э.Е. КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЕ ДЕЛО КАЗАХСТАНА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА 30

Амрина М.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛАЛЫҚ ОБЛЫСТАРЫН ЗЕРТТЕГЕН Ф.А. ЩЕРБИНА ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУ ТАРИХЫ 32

Анасова А.Б. МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИ-РУХАНИ ДАМУЫ 41

Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСАЯСИ БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НАЙМАН ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ 43

Ахметшина Г.У. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ОЮ-ӨРНЕК 47

Базылхан Н. ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ (VII–XIV ВВ.) (этносемантические проблемы погребально-поминальных комплексов) 51

Балгабаева Г.З. РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ДЕЛА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЗАРОЖДЕНИЯ КОЧЕВНИЧЕСТВА 57

Балыкова А.М. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨҢІРІНДЕГІ МЕДИЦИНАЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ДАМУ ТАРИХЫНАН (XX ҒАСЫРДЫҢ І ЖАРТЫСЫ) 60

Баширова А.М. МЕЧЕТИ И МЕДРЕСЕ В ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ 62

Баязитова Р.Р., Дукенбаева З.О. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ 63

Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К. ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НАЧАЛА XX ВЕКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ: ПАРАЛЛЕЛЬНАЯ ДЕМОНСТРАЦИЯ 68

Беспалинов А.Т. К ИСТОРИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЫКСКОГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ АКИНАК В СРАВНЕНИИ С ОСТАЛЬНЫМИ НАХОДКАМИ 71

Біләлова Г.Д. ТАСМОЛА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АҢ СТИЛІ 77

Брынза Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕДУЩИХ ТИПОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЭПОХИ СРЕДНЕЙ БРОНЗЫ УРАЛО-КАЗАХСТАНСКИХ СТЕПЕЙ 80

Бурлуцкая (Банникова) Е.В. ОРЕНБУРГСКИЕ КУПЦЫ ДЕЕВЫ В РУССКО-АЗИАТСКИХ КОНТАКТАХ XIX ВЕКА 83

Дауконова Р.Т., Рамазанова Ф.С. НАУЧНОЕ ОПИСАНИЕ КРАЯ В МАТЕРИАЛАХ ДЕЯТЕЛЕЙ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ПОДОТДЕЛА ЗАПАДНО-СИБИРСКОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА 86

Джуманиязова Н. Х. ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КОНЦЕ XVIII-НАЧАЛЕ XX ВВ. (НА МАТЕРИАЛАХ ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ) 89

Дүкенбаева З.О., Қоскеева Ә.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТ-ТІЛ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ 93

Dukenbayeva Z.O., Shabambayeva A.G. ABOUT THE RESEARCH OF AKZHAN MASHANOV IN THE ANCIENT HISTORY OF KAZAKHSTAN 96

Елтай А. ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ 98

Ерболова А.Е. ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВ ИБН-ФАДЛАНА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 100

Ерменбаева Г.К. ВКЛАД ТУРГАЙСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА В ИЗУЧЕНИЕ ФОЛЬКЛОРА 104

Есимова Ж.К. МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИННЫХ И ЗАЛЕЖНЫХ ЗЕМЕЛЬ 107

Bonora G. L., Habdulina M.K. INSCRIBED VESSELS AND SILVER ARTEFACTS FROM SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 1ST MILLENNIUM BC 111

Жанақова Н.Т. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ 118

Жанғалиев У.К. ҚЫПШАҚТАР ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ 121

Жаркенова А.М. КЕҢЕСТІК ОДАҚ ДӘУІРІНІҢ 50-80-ЖЖ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІГІ 124

Жаркенова А.М., Жардемова А.А. САРАЙШЫҚ - ЕЖЕЛГІ ҚАЛАНЫҢ ҰЛЫЛЫҒЫ 129

Жауымбаев С.У. ҚАРҚАРАЛЫ ӨҢІРІН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ 131

Жумабаева Ж.К. ПРОБЛЕМАТИКА КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА(1920-1990) 135

Жұмабаева Ж.К. «САРАЙШЫҚТЫҢ КРЕМЛІ» МӘСЕЛЕСІ: АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ 138

Ибадуллаева З.Ө. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ СУНАҚТАР 142

Исенов Ө.И. «МӘДЕНИ МҰРА» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ЖАРИЯЛАНҒАН ТАРИХИ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА 144

Искакова К.Ы., Оразаев С. Б. «ОТАНДЫ ҚОРҒАУДА» ГАЗЕТІ – ЛЕНИНГРАД МАЙДАНЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ӨМІРІНІҢ АЙНАСЫ 147

Исмаилов С.С., Бисембаева А.К. СТАНОВЛЕНИЯ И ЖИЗНЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ Ч.ВАЛИХАНОВА 149

Кабульдинов З.Е. «РАЗНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ» ИЛИ ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО КАЗАХСТАНА (к вопросу о реализации «Доктрины национального единства Казахстана») 152

Кабылбекова Б.Т. НАУЧНАЯ И ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ КАРЛАГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ 157

Кабылтаева С.К. РОЛЬ КАЗАХСКИХ ХАНОВ И БАТЫРОВ В ОХРАНЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БОРЬБЕ ПРОТИВ «ДЖУНГАРСКОЙ АГРЕССИИ» 159

Каиржанов А.К. ТАМГОВАЯ ТЕОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДРЕВНЕТЮРКСКОГО РУНИЧЕСКОГО АЛФАВИТА 162

Калыш А.Б. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ РАЗВОДОВ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ 167

Карибекова М.Е. ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ 169

Касенов Е.Б. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ 173

Козаченко Е.А. ЖИЛИЩНО-БЫТОВАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ ЛЮДЕЙ В 70-х ГОДАХ ХХ ВЕКА НА ПРИМЕРЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКА 176

Крыкбаева С.М. ӨНЕРДЕГІ РӘМІЗ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘДЕНИ МАЗМҰНЫ 178

Кусаинова Ж.Д. ДВИЖЕНИЕ КЕНЕСАРЫ КАСЫМОВА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ 181

Кушкумбаев А.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ТЕРМИНА «ЗОЛОТАЯ ОРДА» 184

Қабықаев Е.Ж. КЕҢЕСТІК КЕЗЕҢДЕГІ ЗАЙСАН АУДАНЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ 188

Қашқымбаев А. ЕГЕМЕНДІК ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫНДАҒЫ ЕЛЕУЛІ КЕЗЕҢ 191

Қуандық Е. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЗАРДАПТАРЫ 193

Магзумова А.С. ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ 201

Мажитов С.Ф. ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.) 204

Макашева А.С. ФОРМИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ 207

Малыбаева Б.С. ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920-30-ЫЕ ГОДЫ 210

Маутканова А.Т. ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1999 – 2016 гг. 213

Молдабай Талғат КӨНЕ ТҮРІК ЖАЗУЫ ТАҢБАЛАРЫНЫҢ СЕМАНТИКАСЫ ЖӘНЕ АВТОХТОНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ 215

Мурат Уали ТРИ КЛАНА, ТРИ ЧАСТИ, ТРИ ЖУЗА 219

Мусабекова Р.М. О РЕПРЕССИРОВАННОМ ПИСАТЕЛЕ КАЗАХСТАНА (о писателе Ю. Домбровском) 221

Мусабекова У.А., Абилкасым М. ЭТНОКУЛЬТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЮРКСКИХ ПАМЯТНИКОВ) 225

Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТАРИХИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАХМҰД ҚАШКАРИ 227

Нуржанов А.А. КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН 230

Оросхан Б. ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ 235

Өтениязов С. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ 237

Pedracki M, Умиткалиев У.У., Айтбаев А.Б., Адельчанов К.С. ПОЛЬСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОЛОГИИ 242

Петрич Л.В. МЕТОДЫ РАБОТЫ ПО ЛИКВИДАЦИИ НЕГРАМОТНОСТИ НЕРУССКИХ НАРОДОВ ОРЕНБУРЖЬЯ В 1920-1930-Е ГОДЫ 244

Рамазанова Ф.С., Балапанова Э.М. ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РУКОВОДСТВА МОДЕРНИЗАЦИЕЙ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА (20-30 ГГ. XX В.) 247

Рахимбекова А.К., Ботаева З.Ф. ВКЛАД П.И. РЫЧКОВА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСТАНА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ 250

Рахимбекова А.К., Садвакасова С.У. ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ: ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НАГРАД 252

Сабитов Ж.М. ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ КАДЫРГАЛИ ЖАЛАИРИ КАК ИСТОЧНИК О ЖИЗНИ УРУС-ХАНА 255

Садвокасова З.Т., Султанова А. ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ 258

Садыков Т.С., Жакиянова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША ТАРИХЫНЫҢ ҰЛТ ТАРИХЫН ЗЕРДЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ 261

Сайлаубаева Н.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ 263

Сейтказина Қ.О., Тұрсынбек Ж.Қ. ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ӨМІРІНІҢ БЕЛЕСТЕРІ 266

Сейткалиев М.К., Буранбаев Р.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯТИЛИЩ ПОЛУОСТРОВА ТУПКАРАГАН В 2015 ГОДУ 268

Сембаева Ә. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИЕТІ 270

Сураганова З.К. НЕМАТЕРИАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО АЛТАЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ 272

Сыздыкова А.М. ОРГАНИЗАЦИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В ПРОШЛОМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ 276

Сыздық С.Қ. ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ 278

Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е. ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД 281

Тастекова Г.Б. 1920-шы ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ 287

Ташагыл А., Акмадиева Г.П. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ 290

Тлеугабулов Д.Т., Свиридов А.Н. ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ 293

Толеубаев Ә.Т., Жуматаев Р.С., Шагирбаев М.С. ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ (бастапқы хабарлама) 297

Төлеубаев Ә.Т., Жуматаев Р.С., Шагирбаев М.С. АЛАКӨЛ АЙМАҒЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛА МӘДЕНИЕТІ 304

Тулбасиева С.К. XIX-XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ 308

Тулекова М.К. ЕГЕМЕНДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ КӨШІ-ҚОН 312

Туменова Л.Е. XIX Ғ. ҒАЛЫМДАР, САЯХАТШЫЛАР, ЭТНОГРАФТАРДЫҢ БӨКЕЙ ХАНДЫҒЫ ТАРИХЫНЫНА ҚАТЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ 315

Зәкенұлы Т. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ АРҒЫ БАСТАУЛАРЫ 319

Үмітқалиев Ұ.Ү. Ә.М. ОРАЗБАЕВТЫҢ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ 327

Хабдулина М.К. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМ РАННЕСРЕДНЕ-ВЕКОВОЙ АРХЕОЛОГИИ САРЫ-АРКИ 332

Шаймердинова Н.Г., Төребекова С.М. КӨНЕ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫР ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ КӨСЕМШЕ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ 335

Шаймуханова С.Д., Баймагамбетова Ж.М. ПРОБЛЕМА ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ К ВОССТАНИЮ 1916 ГОДА В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ 338

Шахаман З.Б. ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (1999-2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР 340

Шойбекова А.С. РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВТЫҢ ЕРЛІГІ ТУРАЛЫ 1945-1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ПАЙЫМДАУЛАР 344

Шыныбеков Б.Ш. ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАҒЫ ТҰРМЫС-ТІРШІЛІКТЕГІ ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ МЕН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ОРНЫ 346

Ыбырайхан М.Ы. СІБІРЛІК КӨПЕС С.А. ПОПОВТЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕН ЗАУЫТ ІСІ 350

СЕКЦИЯ – 2. ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІ ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ / СТРАНА ВЕЛИКОЙ СТЕПИ И ЕВРАЗИЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л.Н. ГУМИЛЕВА

Айтмагамбетов Д.Р. ҰЛЫ ДАЛА ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ 354

Арапов Ж.М. ГУМИЛЕВТІҢ КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫНА ЗЕРТТЕЛУ КӨЗҚАРАСЫ 356

Әлібек С.Н. Ә.Н.БӨКЕЙХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҰРМЫСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН СИПАТТАУ 358

Байбулсинова А.С. ҰЛТ ЖОСПАРЫ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АРМАНҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ 360

Байбулсинова А.С., Серикова Л.С. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЗАМАНАУИ ТАНЫМ 362

Бикенов А.Х. Л.Н.ГУМИЛЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ КӨНЕ ТҮРІК ҚОҒАМЫНА ТӘН БИЛІК ИНСТИТУТТАРЫ 367

Болатұлы Нұржан «ҚАЗАҚ ЕЛІ САЯСАТЫ – ТЫНЫШТЫҚ ҺӘМ ТҰРАҚТЫЛЫҚ КЕПІЛІ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ» 370

Булекбаев С.Б., Алямова З.А. К ВОПРОСУО ВКЛАДЕ НОМАДОВ В МИРОВУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ 373

Жақия М.Қ. КАРЛАГ - ҚАЗАҚТЫҢ ҚАСІРЕТІ ... 376

Искакова К.Ы., Елтай Ақтан Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ПАССИОНАРЛЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ЭТНОГЕНЕЗ ТЕОРИЯСЫ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ 379

Кабылтаева С.К., Комарова Дамира ЕВРАЗИЙСКИЕ ИДЕИ ЛЬВА НИКОЛАЕВИЧА ГУМИЛЕВА И СОВРЕМЕННОСТЬ 382

Кала Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ 384

Кенжебай Р.Н. Сейдахметова Г.Т. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМ САЛАСЫН ДАМЫТУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕРІ 386

Любичанковский А.В. ЭТНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАНТА ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ВМЕЩАЮЩИЙ ЛАНДШАФТ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ЭТНОГЕНЕЗА Л.Н. ГУМИЛЕВА 390

Номогоева В., Раднаева Э.Л. СТАНОВЛЕНИЕ БУРЯТСКОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ 392

Оловинцов А.Г. «ИГО» ИЛИ ТОЛЕРАНТНОСТЬ НА ПРИМЕРЕ СУЩНОСТИ КАСИМОВСКОГО ХАНСТВА В XV-XVII ВЕКАХ 396

Өмірбекова Ж. КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ 400

Пилипчук Я.В. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КАРЛУКСКОГО ДЖАБУЯТА 404

Radnaeva E., Talgatbek M., Dukenbaeva Z. AKZHAN AL - MASHANI IS A RESEACHER OF THE GREAT STEPPE CIVILIZATION 407

Рахимбекова А.К. ЭТИКА ДИАЛОГА МЕЖДУ НАРОДАМИ: НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСА» И «СТЕПИ» 410

Сакенов Д.Ж. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ 413

Серикова Л.С. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 417

Сыздықов С.М., Смағұлов Н.Б. КҮЛТЕГІН ЖАЗБАСЫНДАҒЫ ЕЖЕЛГІ ТҮРІКТЕРДІҢ «МӘҢГІ ЕЛ» САЯСИ МАНИФЕСІ 419

Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ РАМКАХ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ 426

браках многократно превышает однонациональные.

Таким образом, рассмотренный нами материал показывает, что не все семьи оказываются стабильными и благополучными на длительном пути совместной супружеской жизни, ощущая на себе все проблемы нашего далеко не простого общества, испытывающего определенные трудности в связи с переходом на рыночные отношения Уровень разводов различается и в зависимости от этнической принадлежности, которая выше среди представителей коренного казахского населения, меньше у русских и у других контактирующих с ним этносов Естественно, что здесь мы имеем также как влияние образовательной и социально-профессиональной принадлежности респондентов, так и этнического состава населения того или иного населенного пункта, района, города или области

Источники:

1. Актюбинская область. Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года. Том 2. Статистический сборник. – Астана: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2011. – 130 с.
2. Архив Темирского районного РАГСа (регистрации актов гражданского состояния) Актюбинской области, 2016 г.
3. Архив Темирского районного РАГСа (регистрации актов гражданского состояния) Актюбинской области, 2016 г. Сюда не вошли статистические данные, относящиеся к городам Эмба и Жем.

Карибекова М.Е.

ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ

Ұлт зиялыларының қай кезеңде болмасын ең басты арман-тілегі қайтсем ұлтымды білім нәрімен сусындатам, қалай ғылым мен мәдениет жолына түсірем деген арналарға тоғысып жатқан. Сол тарихи кезеңде мәдени-ағарту саласында ұлт зиялылары оқу-білімінің пайдалылығын насихаттап қана қоймай, нақты іс-шараларды жүзеге асырды. Қоғамның рухани негізі ретінде ұлттық білім беру жүйесін қалыптастыруда зиялы қауым ұйымдастырушылық, педагогоикалық-шығармашылық қызметтерімен де белсенділік танытты. Және де ұлттық мектептер аша отырып, мәдени-ағартушылық мақсаттарын идеологиялық бағытпен сабақтастырды. Қазақ зиялыларының ұлттық білім беру жүйесін қалыптастырудағы ең негізгі міндеті халықтың сауатын ашу, халықты ілім- білім, мәдениет жолына түсіру болса, екінші бір маңызды міндеті-ұлт мектебі арқылы жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру, жас жеткіншектердің санасына ұлттық намыстың дәнін себу болды. Бұл тарауда «Сарыарқа» газеті Алаш қаласында мұғалімдік курстын ашылуына орай «...сәті болып, қазақтың қазақтығын-жұрттығын сақтайтын іс басталды»деп жазса, оны ашудағы мақсат «... қазақ оқытушыларын шығарып, елге tататып, ұлттық, жұрттық намыстарының тұқымын жас қазақ балаларының жүрегіне егу» болғандығын атап көрсетеді.[7;16].

Ұлттық білім беру жүйесін қалыптастыру жұмыстары зиялылардың тарапынан стихиялы түрде жүргізілген жоқ еді. Себебі, бұрын қаржылар, молдалар, ауқатты адамдар мектеп ашып, бала оқытқанда өздерінің ыңғайына икемдеп оқу үрдісін жүргізген болатын. Әрине, бұл жағдай отарлық жүйенің қысымымен түсіндіріледі. Ал, Ақпан революциясынан соң білім берудің бағыты мен міндеттері әр деңгейдегі қазақ съездерінде халықтың талқысына ұсынылып, кеңесіп, ақылдасқан соң ғана негізделген болатын. Мәселен, 1917 жылы 27 сәуірден 7 мамыр аралығында өткен Семей облыстық қазақ съезінде білім берудің жұрт үшін маңыздылығын атап көрсете отырып, төмендегідей мазмұнда қаулылар қабылдаған:

1. Жалпыға бірдей міндетті тегін оқу.
2. Қоғамдық мектептердің бәрінде оқу тек ана тілінде жүргізілуі тиіс.
3. Мектептерді халыққа жақындастыру шараларын жүргізу.
4. Мектептер Земство және мемлекеттік қаржыға ұсталуы тиіс және жергілікті басқару органдарының қарамағында болады.

5.1917-18 жылы оқу жылының алдында қазақ мектептеріне мұғалімдер даярлау үшін педагогоикалық курстар. Ал, 1917 жылы 25 сәуірден 7 мамырға дейін Омбы қаласында болып өткен Ақмлоа облыстық қазақ съезінде халыққа білім беру мәселесін егжей-тегжейлі талқылап, атқарылар істің негізгі міндеттерін былайша айқындап берген:

-жалпыға бірдей міндетті білім беру, әрбір ауыл үшін кемінде 2 мектептен ашу:

-ер балалар мен қыздарды бөлек оқыту принципі;

-алғашқы үш жылды оқыту процесі қазақ тілінде жүргізілуі тиіс;

-діни оқу мен зайырлы білім беру бір деңгейде болуы шарт;

-мұғалімдер қауымын толықтыру үшін Ақмола облысында 50 степендия ашу; степендиялар ең алдымен кедей шәкірттер үшін берілуі тиіс;

-степендия алып оқығандар міндетті түрде Ақмола облысында әр бір степендия төленген жыл үшін қызмет етуі тиіс;

-қыз балаларды оқытуда ата-анасы қаржылық мүмкіндігі шектеулі болса, онда ауыл әкімшілігі оның материалдық шығынын көтеруі керек. Бұл деректреге қарағанда қазақ зиялылары білім беру ісін әр иоблыс өзіне тән ерекшеләктерін негізге ала отырып, жоспарлы түрде жүйелі жұмыс жүргізгендеріне көз жеткіземіз [9;56]

Қазақ зиялыларының оқу ісіне байланысты айқындалған бағдарламасының мәніне зер салсақ, ұлттық-рухани құндылық пен демократиялық принципке негізделген әлемдік өркениет жолын таңдағандығын білдіреді. Ал, II жалпықазақ съезінде (1917 жылы желтоқсан) мектеп оқулықтарын жазу комиссиясы құрылып, оның құрамына А.Байтұрсынов (төраға), Т.Шонанов, М.Жұмабаев.Е.Омаров, Б.Сарсенов сынды педагогтар енген болатын [1;156].Осылайша ұлттық білім беру жүйесін қалыптастырудың негізгі міндеттері мен идеологиялық бағыты белгіленген соң ұлт зиялылары әр аймақта нақты іс-шараларды жүзеге асыра бастады. Үкімет билігінің алма-кезек ауысып, саясат райының жиі өзгеруіне қарамастан ұлт зиялылары жоғары анықталған принциптік бағытын өзгенрткен жоқ. Қай кезеңде болмасын білім беру жүйесінің ұлттық сипатын діңгек етіп ұстанды. Алайда, қабылданған қаулы-қарарларды жүзеге асыруда зиялылар көптеген кедергілер мен қиындықтарға тап болды. Сол тарихи кезеңде оқу ісін дамыту мәселесімен көп айналысқан семинарист М.әуезов білім беру ісін ілгерілетуге қолбайлау болып отырған негізгі кедергілерді былайша айқындап берген: «...ұлт мектебін ашуға қазірде біздің алдымызда қиын асудай үш түрлі кедергі тұр. Бірі: бастауыш мектептің бәріне мұғалім жоқтығы; екіншісі:оқу құралдарының жоқтығы; үшіншісі: ілгері оқитын мектептің жоқтығы һәм тез уақытта бола алмайтындығы».

Бұл атап көрсетілген кедергілер мен қиындықтардың болуы заңда болып табылады. Себебі, қазақ халқы отарлық жүйеде рухани қысымшылықтың зор билігін көргендіктен қоғамның рухани-мәдени саласы дағдарыс жағдайында болды. Енді осы қиыншылықтардың шешімін тапқызу жолында жекелеген аймақтарда қандай жұмыстар атқарылды. Соған тоқталатын болсақ, зиялы қауымалдымен Семейде Оқытушылар үйымын құра отырып (1917 жылы жазда), бастауыш мектептер жүйесін қалыпастыру үшін мұғалім кадрларын даярлай ісін қолға алды. Оқытушылар үйымының төрағасы-Манан Тұрғанбаев, хатшысы Мұхтар Әуезов болған. Сол мақсатқа орай әрі бір облыстар мен уездерде 2 айлық жедел және 2 жылдық мұғалімдер даярлайтын курстар ашылды. Ең алғаш педагогикалық курс облыстық съезд қаулыларын асәйкес Алаш қаласында 1917 жылы күзде ашылған. Қазақ халқы үшін бұл елеулі оқиға туралы «Сарыарқа» газеті былай деп жазады: «Алаш қаласында обласной қазақ комитеті тарапынан қазақтың бастауыш мектептеріне оқытушы даярлап шығаратын курс ашылды. Курстың өз мұғалімі үшеу: әуелгі мектебінікі біреу; 7 қазаннан бері оқуы басталды. Курстың бірінші бөліміне 15,екінші-бөліміне 15, әуелгі мектебіне 50 шамалы шәкірт кірді» [9:59]. Аталған курстың алғашқы жетекшісі болып Биахмет Сәрсенов (Семей мұғалімдер Снминариясын 1909 жылы бітірген) тағайындалған, кейін курсқа М.Тұрғанбаев (Стамбул Университетін тамамдаған) жетекшілік жасады, ал алғашқы оқытушылары ретінде М.Тұрғанбаев, С.Мұстафин, Қ.Сәтбаев білім береді.

Ал, 1918-19 оқу жылында курста білім берген мұғалімдер. А.Иманбеков, А.Күземseason, С.Мұстафин, Ж.Аймауытов, Н.Күзембаев, М.Тұрғанбаевтар болды. Ахметжан мен Нығметолла Күзембаевтар Ғ.Ахмедовтың деректеріне қанағанда Уафадағы «Ғалия» медресесінде оқып білім алған. Медресенің «Ғалия» деп аталуы оның жоғары дәрежелі оқу орны болғандығын танытады. «Ғали » арапша «жоғары», «ұлы» деген мағынаны білдіреді. Мұнда дін сабақтарымен қатар математикак, химия, физика, тарих, философия және басқа да пәндер оқытылған [2;200].Сондай-ақ, А,Н Күзембаевтар павлодар уезінде оқу ісінің ілгерілеуіне белсене қызмет еткен адамдар болатын. Ал, Ж.Аймауытов сол уақытта семей Мұғалімдер Семинариясының 4-класында оқып жүрген. Курстағы оқытушылардың білім алған ортасына қарағанда, сол заманның талабына сай деңгейде болғандығына көз жеткіземіз және зайырлы оқу мен мұсылмандық білімді бір дәрежеге қоя отырып, шығыстық және европалық өркениеттің білім беру үлгілерінің синтезін алған. 1918-1919 оқу жылында курста барлығы 40 оқушы

оқып, 18 оқушы бастауыш мектеп мұғалімі деген куәлік алып, бітіріп, шыққан сонымен бірге курстың жанынан қысқа мерзімді жазғы педагогикалық курс жұмыс істеген. Осы аталған курстарды тәтамдаған, куәлік алып шыққан шәкірттерді мектептерге бөліп жұмысқа орналастыру ісі де жақсы жолға қойылған. Мыалы Семей уездік Земство басқармасының 1918 жылғы 30 қазандағы отырысында халыққа білім беру бөлімі Алаш қаласындағы ұлттық педагогикалық курсты тәмамдаған Т.Иманқұловты 1918 жылғы 20 қазанында бастап Көкен халық мектебіне мұғалім етіп тағайындаса, осы аталған курсты бітірген І.Ахметовты 1 қарашадан бастап уақытша Шыңғыстағы халық мектебіне мұғалім етіп тағайындаған [11;65].

Бұл деректерден қазақ ауылдаындағы бастауыш мектеп мұғалімдеріне деген мұқтаждықты осындай тәртіппен шешуге тырысқандығын көреміз.

Көкшетау уездік Земство басқармасының жанындағы халыққа білім беру жөніндегі қазақ бөлімі Семей Облыстық Земство Басқармасынан Ақмола облыстық мемкемелерінде қазақ тіліндегі оқулықтардың жетіспеушілігіне орай бастауыш қазақ мектептерінде сабақ беру дұрыс дұрыс жолға қойылмай отырғандығын тілге тиек ете отырып, егер Семей Облыстық Земство Басқармасының иелегінде қазақ тіліндегі оқулықтар бар болса, онда оларды Көкшетауға қалай алдыруға болатынын және «сарыарқа» газетінің баспаханасында оқулықтар бастыру мүмкіншіоігін сұраған қатынас қағаз (1919 жылы 15 қаңтар) келген. Ал, Семей Облыстық Земство Басқармасы жауап қағазында: иелігінде қазақ тіліндегі оқулықтардың жоқ екендігін білдірген. -Ұлттық білім беру жүйесін қалыптастыру бағытында ұлт зиялылары сауатсыздыққа қарсы күресті ұйымдастыра отырып, жасы ұлғайғандар мен қыз балалардың да оқып білім алуын назардан тыс қалдырмаған. Алайда, қыз балаларды оқыту мәселесін жолға қоюда қазақ қоғамындағы патриархалдық психология себебінен әр түрлі кедергілерге тап болып отырған. Бұл турада М.Тұрғанбаев: «Әйелдеріміздің надандығына кінә қоймай, әйелдің қамын жеп, көзін ашқалы Алаш қласындағы қазақ Оқытушыларының ұйымы әйелдерге арнап курс ашты. Ай жарым бұрын газет жүзінде жария қылды. Курске келуші әйел болмаған соң дайындалған курс ашылмай қалды.»-деп,оның себебін былайша түсіндіреді: «оқығысы клетін әйелдер бар, оқытпай қисық оймен қыңыр айтып отырған әке-шешелері,...баласына жаны ашыған мейірманды ата-аналар әйел балаларын оқыту керек»Шаяхметов. Ал, М.Әуезов «Адамдық негізі-әйел» атты мақаласында адамзат әлемндегі әйел затының орнына тарихи-философиялық талдау жасай келе: «...әйелдің басындағы сайқ тұман айықпай халыққа адамшылықтың бақытты үні күліп қарамайды! Ал, қазақ мешел болып қалам демесең тағылымыңды бесігіңді түзе» Оны түзейім десең әйелдің халін түзе»,-дейді [8;45]

Семей Облыстық Земство жиылысының 1918 жылы 17 қазанындағы ІІ кезектен тыс отырысында Иман Әлімбеков оқу орындарына степендия тағайындаған уақытта сол оқу орны шәкіртке сапалы білім бере ала ма, жоқ па, осы мәселені біліп барып қана тағайындау қажеттілігін ескертеді. Қазақ зиялылары тарапынан айтылған сындар атқарылған істерді жоққа шығарғандық емес, керісінше олардың жас ұрпақтың білімі мен тәрбиесіне, яғни ұлттың, мемлекеттің болашағы-жас жеткіншектердің қамы үшін айтылған жанайқайы деп түсінген жөн. Сонымен бірге, қоғамдық сынның өсуі білім беру ісінің ілгерілеп дамуына шешуші ықпал еткен фактор болғанын естен шығармауымыз керек Міне, қолда бар деректерді талдай келе ұлт зиялыларының болашақ үшін осындай игілікті шараларды өмір жүзіне енгізуде ерекше құлшыныс, қажырлылық танытқандарына көз жеткіземіз. Мұндай құлшыныс, энтузиазм қоғамның зәру саласына, мұқтаждықтарына орай туындайтыны белгілі. Ал, ұлттық білім беру жүйесінің қалыптауы немесе осы мақсат жолында атқарылған жұмыстар сол кезеңдегі қазақ қоғамы үшін үлкен жетістіктердің бірі болғандығын ойымыз дәлелді болу үшін мына бір дерктермен салыстыра отырып, нақтылай түсуге болады: Ақмола облысында 1917 жылға дейін арты миллион қазақ жұрты үшін ауыл мектептерінің саны 86 ғана болған . Оның өзінде бұл мектептер қазақ арасынан патшалық әкімшілік үшін болашақ чиновниктер даярлау мақсатында ашылған орыс-қазақ 2 жылдық мектептері еді. Ал, мұсылманша білім беретін мектеп медреселерінің саны Ақмола, Қызылжар, Атбасар уездерінде 1915 жылғы мәліметтер бойынша 12 болған және ешбіріне мемлекет қаржысы бөлінбегендіктен олар қоғамдық ұйымдар мен жеке адамдардың қаржылай көмегі негізінде жұмыс істеген [4;144].

Жалпы алғанда, бүкіл Қазақстан бойынша 1917 жылдың 1 қаңтарына дейін өлкеде 2448 бастауыш мектеп болған, соның ішінде 2 класты орыс-қазақ мектептерінің саны 562-ге жеткен. Бұл мектептерде 134245 оқушы оқыса, 5 млн қазақ жұртында 20 мыңға жетер-жетпес бала оқыған [6;124]. Осы аталған мәліметтер мен жоғарыда көрсетілген деркетерден қазақ зиялыларының оқу ісін дамытуда тыңдырған жұмыстары сол кезеңдегі қазақ қоғамы үшін «өз тілінде ғылым үйретіп, үлгі беріп, ұлтқа шын қызмет қылдыруды көздеткен » маңызды жетістіктерінің бірінен саналады. Ұлттық білім беру

жүйесін қалыптастыру жолында қазақ зиялыларының еткен еңбегіне, жасаған қызметіне талдау жасай отырып, М.Жұмабаев өзінің 1921 жылы «Бостандық туы» газетінің 5-санында жариялаған «жазылашақ оқу құралдары һәм мектебіміз» атты мақаласында: «1917 жылғы үлкен толқын қалғып отырған қазақ азаматын да қағып оятты. Саясат һәм шаруашылық жағынан елінің қолын жеткіземін деп ұмтылған азамат қазақ мектебін де жаңа жәйлі, таза негізге құрмақшы болды. Қала сайын дерлік курстар ашылды. Көздерінде, көкіректерінде ұшқыны бар мұғаләмдер шығарылды.Мектеп пен тірі дүние ортасындағы қытай қорғанын бұзып, мектепті білім беріп, тұрмысқа даярлайтын, келешекте ел ісінің иесі болатын азаматтар шығаратын жер жасауға: мектепте тұрмыс һәм жаратылыс ғылымдарын кіргізуге бет алды. Тіпті құр қампиту емес, 1917, 1918,1919 жылдар қазақ мектебі үшін күнбатыс Европа мектебіне ояну дәуірінің істеген қызметін істемек еді... өткен2-3 жылдың ішінде қазақ мектебін жаңа негізге құрмақшы болған азаматымыз да кішкене дүниесінде кішкене Муннен , кішкне каменскийлер еді.

Бірақ басталған жыр бітпей үзілді. Қолға алынған іс тиянақталмай қалды. Төңкерістен төңкеріс болды. Толқыннан толқын қақты.

Тегінде «тағдыр жазған»жолымен қалтақтап келе жатқан қазақ елі Россия революциясы толқынының екпінімен кете барып қанша үтты, қанша үтылды, бұл істер жұмбақ, анық шешуін тарих берер»-деп баға беріп, болашаққа күдікпен қарайды [5;359].Шындығында да, ұлт зиялыларының қоғамның рухани негізі-ұлттық білім беру мақсатында біріге отырып жүргізген қажырлы еңбектерінің нәтижесінде ұлт мектебін дамытудың іргетасы қаланған еді. Алайда, іргетасы қаланған білім беру жүйесінің тамырына балта шабылды. Ал, сол кезеңдегі қазақ қоғамының болашағына тосқауыл болған құбылысты халқының білімді әрі мәдениетті елдердің қатарына көруді аңсаған С.Торайғыровтың өкінішімен ғана дәл жеткізуге болатын сияқты: «Біз ең бұрын өмір сүрген күшімізді, бар тиынымызды елімізді қасқырлардан қорғауға жібергелі отырмыз. Соның үшін 15 мың милиция ұстауға, 70 млн ақша жұмсағалы отырмыз. Маңайымыздағы жұрттарда ар азығы ер жетіп, қасқырлар жоқ болса, біз 70 млн теңгені халқымызда ... ғылымның ер жетуіне ғана ұстасақ, биылдың өзінде-ақ қандай көтеріліп қалар едік»-деп жазған еді.

Сондай-ақ, Азамат соғысынан кейін Колчак әскері шегініп, қашқан уақытында ақмола облысындағы ауылдық, уездік мектептер мен орта арнаулы оқу орындарындағы барлық құндылықтарды тонап алып, қалғанын өртеп кеткендігі білім беру жүйесіне келтірген шығыны-алтын ақшамен есептегенде 825150 сомды құраған.

Осылайша, қазақ зиялылары ұлттық білім беру жүйесін қалыптастырғанымен, оны өз дәрежесіне өрбітіп, өркендетуіне саяси өзгерістер мен мүмкіндіктерін шектеді. Азамат соғысынан кейін қазақ халқына білім берудің кеңестік үлгісі танылды. Бірақ та, ұлт мектебін дамыту, жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру жолындағы күрес мұнымен тоқтап қалған жоқ. Бұл мақсаттағы күрес жүргізудің аясы тарылғанымен, большевиктік жүйеге бейімделе отырып, мәдени-ағарту, педагогикалық – шығармашылық жұмыстарын ұлт-азаттық күрестің жаңа кезеңінде, Кеңестік биліккезеңінде, Кеңестік билік кезеңінде де өз жалғасын тапты. Мәселен, оқу-ағарту ісінде А.Байтұрсынов 1912-1928 жылдар аралығында қаза тілі мен әдебиетіне, әдістемеге арналған өңделгені бар, қайта басылғаны бар диыны 48 оқулық басып шығарған[3;233].Ал, Белжан Шонанов 1937 жылға дейін қазақ тіліне, орыс тіліне, тарихқа, географияға, әдістемеге арналған барлығы 32 оқулық бастырып шағарған[10;129].Сонымен бірге, М.Жұмабаевтың «Педагогика», Ж.Аймауытовтың «Психология», Ж.Күдериннің «Ботаника», «Қазақстанның физикалық географиясы», Ә.Ермековтың, Қ.Сәтбаевтың математикаға, С.Асфендияров, М.Тынышпаев. Қ.Кемеңгеровтың ұлт тарихына, Х.Досмұхамедовтың тілге, әдебиетке, медицинаға арналған оқулықтарының шығуы «Алаш» бағдарламасы мен оқулық жазу комиссиясы міндеттерінің орындалғанына нақты дәлел емеспе? Қазақ зиялылар ауымы қандай моральдық қысым жағдайында жүрсе де, өздеріне жүктелген міндеттерді, жұртының алдындағы азаматтық борышын үлкен ыждағатпен, зор қайрат-жігермен орындай білгені кейінгі жылдары ғана мәлім болып отыр. Жоғарыда аталған оқулықтар тек басылып шыққандары және бізге жеткендері ғана. Ал. Қаншасын большевиктік жүйе жойып жіберді, қаншасы халық жадынан өшіп кетті, ол жағы беймәлім.

Бірақ, біз Кеңес өкіметі тұсында халық ағарту ісіндегі баға жетпес жетістіктерге, қазақ ғылымы мен мәдениетінің биік деңгейге жеткеніне көз жұма қарауымызға немесе жоққа шығаруға ешқандай моральдық хұқымыз жоқ. Дегенмен, Қазақстандағы кеңестік ғылым мен мәдениеттің, өнер мен білімнің негізін, іргетасын орнатып кеткен тағы да осы қазақ зиялыларының ұсынған бағдарламалар жүзеге асқан жағдайда біздің тіліміз, дініміз, санамыз бен рухымыз бүгінгі дәрежедегіден әлдеқайда жоғары болар еді. Сондықтанда, 20 ғасыр басында қызмет атқарған қазақ зиялыларының ұлттық

білім беру жүйесін қалыптастырудағы сан-салалы ұйымдастырушылық қызметі мен педагогикалық-шығармашылық мұралары бүгінгі ұлттық мектептердің білім беру мен тәрбие ісінің жүйесіне үлгі боларлық құндылығы өте зор болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Алаш-Орда: сбор. документов /сост. Н.Мартыненко. Алма-Ата: Малое издательство «Айкап»,-1992. -192 стр.
2. Ахмедов Ғ. Алаш «Алаш» болғанда. Естеліктер мен тарихи деректер. Алматы: Жалын,-1996.-224 б.
3. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. Алматы: Ана тілі,-1992.-446 б.
4. Досжанов Д. Абақты. -Алматы: Қазақстан,-1992. -288 б.
5. Жұмабаев М. шығармалар.-ІІ-ІІІ.-Алматы: Білім,-1992.-512 б.
6. Сембаев А, Храпченко Г. Очерки по истории школ Казахстана.-Алма-Ата:Мектеп, 1972.-162 с
7. Сарыарқа.-1917.-№11.
8. Сарыарқа.-1917.-№12.
9. Шаяхметов Н. Ел бүгіншіл-менікі –ертеңгі үшін:-Оқу құралы.-Алматы,-2001.-149 б.
10. Шонанұлы Т. Жер тағдыры-ел тағдыры.-Алматы: Санат, -1995.-224 б.
11. ШҚО ҚЗТҚО. 37-қ.-1-т.-117-іс.-18-п.

Касенов Е.Б.

К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Одним из интересных тем современной отечественной историографии является проблема становления и формирования исторического сознания. Не секрет, что после пребывания исторической науки Казахстана в лоне материалистической концепции марксизма, историческое знание казахов претерпела больших изменении. Изменения были настолько масштабными, что оно, по сути, привела к стиранию исторической памяти, тем самым была заложена начало к отходу части казахов от традиционных ценностных ориентаций, национальная идентичность начала поглощаться «русско-советской» идентичностью. Благо обретение независимости в определенной мере ослабила этот процесс, теме не менее в нашем обществе еще не отпала проблема использования государственного языка, отношения к национальной истории, формирования национального, исторического самосознания и т.д.

Ради справедливости стоит отметить, что за более чем два десятка лет проделана масштабная работа. В исторической науке Казахстана стали по иному трактоваться многие исторические примеры, в особенности государствообразующего характера. С образованием новых суверенных государств, в сфере исторической науки наблюдается острота идейной борьбы, возрастание интереса отечественных и зарубежных историков, так как именно вопросы истории всегда остаются объектом идеологической борьбы [1, с. 3].

Прежде чем приступить к детальному рассмотрению проблемы, следует признать, что возрождение и формирование исторического сознания в нашей стране некоторое время протекала стихийно, в основном под эгидой двух направлении: роли государственного языка и возрождения национальной истории. Это еще раз показывает очевидность, что на историческую науку и историческое образование отведена особая роль, которая, к слову сказать, некоторое время сама находилась «деколанизационном» состояний.

Проблема формирования исторического сознания и ее изучения в мировой исторической науке имеет свои опыты, но довольно сложно найти работы, которые непосредственно посвящены вопросам исторического сознания. Здесь можно отметить работы советских историков М.А.Барга [2], Б.Г. Могильницкого [3], где можно найти ряд суждении об историческом сознаний. Знакомство же с работами французских историков Л. Февра [4]. Ф. Броделя [5], приводит к пониманию того, что историческое сознание французов основана не только на многовековом историческом опыте, но также на своих традициях, на духе капитализма, на понимании того, что Франция это часть пространства европейского и т.д. Очевидно, что изучение вопросов исторического сознания казахского народа не заканчивается на одной работе, нужны усилия многих историков, так как данная проблема остается одной малоизученных тем, что определяет ее актуальность.